

Przestrzeń sakralna kościoła pw. św. Mikołaja w Bydgoszczy

The Sacred Space of St Nicholas Church in Bydgoszcz

Wstęp

Pojęcie „przestrzeń sakralna” stosowane jest dziś w różnych kontekstach. W historycznych tekstach liturgicznych termin ten nie występował. We współczesnych opracowaniach liturgicznych znajdziemy określenie „przestrzeń sprawowania liturgii”¹. Etymologicznie termin „sakralny” wywodzi się od łacińskiego *sacer* i znaczy tyle, co „święty, poświęcony Bogu”. Miejsce to jest wyłączone ze sfery *profanum*, a jednocześnie staje się synonimem pojęcia „rzeczy świętej”.

W Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r. czytamy: *Miejscami świętymi są te, które przez konsekrację lub poświęcenie, dokonane według przepisów zawartych w zatwierdzonych księgach liturgicznych, zostały przeznaczone na wykonywanie w nich kultu religijnego lub na chowanie wiernych zmarłych* (kan. 1154)². Tak rozumiane „miejsca święte” odnoszą się do przestrzeni, w której sprawowana jest liturgia, czyli publiczna służba Bogu. Stanowią one punkty odniesienia dla wszystkiego, co dzieje się w liturgii. W koncepcji wnętrza sakralnego przed Soborem Watykańskim II zasadniczo istniał tylko jeden punkt centralny. Był nim ołtarz z nastawą i umieszczonym na nim tabernakulum. W aktualnej liturgii rzymskiej rezygnuje się z tak pojmowanego miejsca centralnego. Dzisiaj wyróżnia się poszczególne „strefy” czy „przestrzenie” sprawowania liturgii (por. *Ogólne Wprowadzenie do Mszału Rzymskiego*, 288–294). W zgromadzeniu eucharystycznym są to znajdujące się w prezbiterium: *ołtarz jako miejsce ofiary i jako stół chleba eucharystycznego, ambona jako stół słowa*

¹ Por.: *Przestrzeń sprawowania liturgii*, w: *Leksykon liturgii*, oprac. B. Nadolski, Poznań 2006, s. 1243.

² Por.: E. Szafrowski, *Miejsca i czasy święte*, Warszawa 1982, s. 5–9.

Bożego i miejsce przewodniczenia (OWMR, 295–310). Poza prezbiterium takimi miejscami są chrzcielnica i konfesjonał.

W niniejszym artykule zostanie przedstawiona przestrzeń sakralna neobarokowego kościoła parafialnego pw. św. Mikołaja w Bydgoszczy, wzniesionego w latach 1927–1929. Obecny kościół w swoich murach od strony wschodniej zawiera fragmenty poprzedniego murowanego kościoła i zakrystii wybudowanych na początku XVI w. z inicjatywy sufragana włocławskiego Baltazara Miaskowskiego – proboszcza parafii fordońskiej w latach 1598–1607³. Niższa część dawnej świątyni jest obecnie kaplicą z jej pierwotnym wystrojem. W niniejszym artykule zostanie także przedstawione wyposażenie pierwotnej świątyni, które stanowi dziś część współczesnego kościoła.

Ołtarz – stół Uczty

Ołtarz to najważniejsze miejsce w świątyni: *Ołtarz, na którym pod sakramentalnymi znakami uobecnia się ofiara krzyża, jest także stołem Pańskim. Lud Boży zaprasza się, aby przystępował do tego stołu w czasie Mszy świętej. Ołtarz jest także ośrodkiem dziękczynienia, które spełnia się przez sprawowanie Eucharystii* (OWMR, 296). Pierwsze ołtarze budowano na grobach męczenników. Przykładem takiej praktyki jest Bazylika Świętego Piotra na Watykanie, wzniesiona nad grobem św. Piotra Apostoła. Jeśli to nie było możliwe, przenoszono relikwie. Praktyka ta, początkowo nieakceptowana, w drugiej połowie IV w. znalazła aprobatę, a z czasem *depositio reliquiae* pod ołtarzem stało się wymogiem. Zgodnie z tradycją ołtarz powinien być zbudowany z kamienia, jednak dzisiaj nie zawsze jest on wykonany z tego naturalnego materiału: (...) *ze względu na znaczenie symboliczne mensa ołtarza winna być kamienna i to z kamienia naturalnego. Za zgodą Konferencji Episkopatu można też użyć innego materiału wartościowego, trwałego i odpowiednio obrobionego* (OWMR, 301). Według obecnego prawodawstwa ołtarz winien być stały, złączony z posadzką w taki sposób, by uniemożliwić zmianę jego położenia. Wytyczne pozwalają również na ustawienie ołtarza przenośnego. *Do czasu wydania Mszału Pawła VI w ołtarzu stałym, jak i przenośnym, musiały być umieszczone relikwie świętych męczenników zamknięte*

³ Por.: S. Grunt, *Między Wyszogrodem a Strzelcami Górnymi*, Pelplin 2011, s. 48.

kamienną płytką⁴. Według obecnych przepisów liturgicznych w men-sie ołtarzowej mogą znajdować się relikwie jakiegokolwiek świętego. Ważne jest jednak, by dane relikwie były autentyczne⁵. Zatem ołtarz – jakkolwiek by nie był – jest niezbędny do sprawowania najświętszych misterii. Jak pisał papież Jan Paweł II w przemówieniu do artystów w Monachium w 1980 r., *Ołtarz jest w kościele najważniejszy (...), ma być znakiem ofiary Zbawiciela. Wszystko ma do Niego prowadzić, nic nie może od Niego oddalać*⁶.

Jednym ze skutków posoborowej reformy liturgii stała się budowa ołtarzy wolno stojących. W motu proprio Pawła VI czytamy, że ołtarz powinien być usytuowany w *miejscu widocznym i centralnym w ten mianowicie sposób, by (...) był rzeczywiście centrum, ku któremu zwraca się spontanicznie uwaga wiernych*⁷. Ma kierować nasze spojrzenie ku temu, co już się dokonało, ku temu, czego jesteśmy świadkami i ku temu, na co oczekujemy. Instrukcja *Inter Oecumenici* ówczesnej Świętej Kongregacji Obrzędów, wydana w 1964 r., nakazała, żeby przy (...) *urządzaniu starych kościołów zatroszczyć się, aby okazały się zdadne do odprawiania czynności świętych, według prawdziwego ich przeznaczenia, i aby ułatwiały wiernym aktualne w nich uczestnictwo*⁸.

W kościele św. Mikołaja pierwszy ołtarz soborowy został wykonany i postawiony w 1971 r. W 1989 r. proboszcz parafii św. Mikołaja rozpoczął remont kapitalny kościoła. W prezbiterium został odnowiony i poddany konserwacji ołtarz główny. Otrzymał on marmoryzację w zielonym kolorze, stanowiącą imitację zielonego kamienia. Duża część ołtarza została pozłożona. W tym czasie wykonano nowy ołtarz *versus populum*. Obecny ołtarz składa się z następujących elementów: mensy, antepedium, stipesu i cokołu. Mensa jest monolityczną płytą stanowiącą zasadniczą część ołtarza, opartą w tym przypadku na skrzyni, w której znajduje się kwadratowe zagłębienie, zwane *sepulcrum*, przeznaczone na relikwie męczenników. Podstawa, na której spoczywa mensa, to inaczej stipes. Antepedium to ozdobna osłona zakrywająca stipes. Konstrukcja oparta jest na profilowanym cokole o prostokątnej podstawie. Ołtarz wykonano z drewna pokrytego

⁴ Por.: D. Brzeziński, *Ukształtowanie i wyposażenie wnętrza kościoła w odnowionym rycie rzymskim: aspekt liturgiczno-prawny*, „Studia Płockie” 29 (2001), s. 87–99.

⁵ Tamże, s. 302.

⁶ Przemówienie do artystów i dziennikarzy, Monachium, 19 XI 1980 r.

⁷ Paweł VI, *List motu proprio „Peculiare ius”*, 8 II 1966 r.

⁸ Por.: D. Brzeziński, *Ukształtowanie i wyposażenie wnętrza kościoła w odnowionym rycie rzymskim: aspekt liturgiczno-prawny*, s. 89.

zaprawą. Na niej znajduje się polichromia zwana marmoryzacją, imitująca zielony kamień, co miało na celu kolorystyczne dostosowanie ołtarza do całego prezbiterium. Zieleń jest symbolem nadziei, dzięki czemu w tradycji Kościoła odgrywa znaczącą rolę. Papież Innocenty III określa zieleń jako *color medius*⁹: *Znajduje się ona w pośrodku innych barw, łagodna i pojednawcza, uzupełniająca barwa czerwieni, ponieważ powstaje ze zmieszania koloru niebieskiego i żółtego i tworzy w ten sposób trójjedność trzech barw głównych*¹⁰. W centralnej części antepedium znajduje się krzyż, spod którego wychodzą cztery promienie. Krzyż otoczony jest wieńcem laurowym – *Znakiem zwycięstwa i (...) nagrody wiecznej oraz nieodłączny atrybut męczenników, ginących w okresie prześladowań*¹¹. Elementy dekoracyjne na antepedium oraz listewki na krawędziach zostały pokryte złotem oraz srebrem płatkowym.

W kościele znajdują się trzy ołtarze przedsoborowe, w tym ołtarz główny neobarokowy z 1928 r., zaprojektowany przez Stefana Cybichowskiego z Poznania. Ze źródeł historycznych wiadomo, że ołtarz główny zdobił obraz Antoniego Michalaka przedstawiający *Zdjęcie z krzyża*. Wówczas dzieło uznawane było za najdoskonalsze w jego dotychczasowej twórczości malarskiej. Obraz został namalowany w 1926 r. W 1929 r. pokazano go na wystawie w Bydgoszczy, w tym samym roku zakupił obraz ks. proboszcz Leon Gawin-Gostomski i został on umieszczony w głównym ołtarzu. Obraz odbiegał od tradycyjnego stylu przedstawiania tej sceny biblijnej, tak w formie, jak i w wyrazie artystycznym. W 1936/1937 r. dzieło wymagało przeprowadzenia konserwacji i zostało przekazane do pracowni w Poznaniu. W tamtym czasie obraz zaprezentowano również na wielkiej wystawie sztuki sakralnej, towarzyszącej Targom Poznańskim. Na czas renowacji *Zdjęcia z krzyża* miejsce w ołtarzu głównym kościoła pw. św. Mikołaja wybito czerwonym sukniem, na którym umieszczono czarny krzyż z wizerunkiem Ukrzyżowanego. Powrotu obrazu do kościoła nie doczekał jego fundator, ks. Gawin-Gostomski, który zmarł po wieloletniej chorobie w 1937 r. Obraz nie powrócił na swoje miejsce przed wybuchem II wojny światowej ani po jej zakończeniu. W 1947 r. do ołtarza głównego, w miejsce *Zdjęcia z krzyża* Antoniego Michalaka,

⁹ Por.: D. Forstner, *Świat symboliki chrześcijańskiej*, tłum. W Zakrzewska. P. Pachciarek, R. Turzyński, Warszawa 1990, s.122–123.

¹⁰ Por.: tamże, s. 123.

¹¹ M. Paczkowski, *Symbolika wieńców w starożytności chrześcijańskiej*, „Warszawskie Studia Teologiczne” T. XXVIII (2015), nr 4, s. 34–55.

wstawiono obraz przedstawiający Najświętszą Marię Pannę adorowaną przez anioły nad miastem, którego autorem był artysta malarz prof. Stanisław Wojciechowski z Poznania¹².

Drugi ołtarz przedsoborowy, z XIX w., znajdujący się w kościele, przedstawia św. Barbarę i św. Annę. Trzeci, najcenniejszy, z XVII w., jest ołtarzem barokowym z przedstawieniem adoracji Najświętszej Maryi Panny przez świętych Mikołaja i Marcina i określany jest niekiedy tytułem *Matka Boska Apokaliptyczna*. W ołtarzu znajduje się tabernakulum z drugiej połowy XVII w. z płaskorzeźbą przedstawiającą kielich z hostią oraz postaciami św. Łukasza i św. Marka.

Ambona – stół słowa Bożego

Ważnym miejscem w przestrzeni sakralnej jest ambona, bowiem *liturgia słowa i liturgia eucharystyczna tworzą jeden akt kultu*¹³. *Zatem Ołtarz jako stół Chleba, i ambona jako stół Słowa Bożego stanowią przestrzeń komunijną, tu dokonuje się uczta Baranka i uczta Słowa Bożego*¹⁴. W konstytucji *Sacrosanctum concilium* czytamy: (...) *albowiem gdy w Kościele czyta się Pismo święte, wówczas On sam mówi* (KL, 7). Znaczy to, że w czasie liturgii to sam Chrystus kieruje do nas swoje słowo. W związku z wielką godnością słowa Bożego wymaga się, aby było ono głoszone ze specjalnie przygotowanego, podwyższonego i przeznaczonego do tego miejsca. Święty Cyprian wspomina, że przy głoszeniu słowa Bożego nie chodzi tylko o to, by czytający był lepiej widziany, ale również o to, by można było dokonać *wyznania wiary*¹⁵. W pierwszych wiekach chrześcijaństwa miejscem głoszenia słowa Bożego była katedra biskupia. Doktor Kościoła św. Jan Złotousty wspomina, że wygłaszał homilie z katedry, a niekiedy z ambony¹⁶. Na przestrzeni wieków w świątyniach chrześcijańskich pojawiały się nawet trzy ambony. Pierwsza, najbardziej okazała, służyła do proklamacji Ewangelii. Druga do wykonywania czytań ze Starego Testamentu i trzecia – służąca do prowadzenia śpiewów, komentarzy liturgicznych, przekazywania

¹² H. Wilk, *Parafia pw. św. Mikołaja w Bydgoszczy*, w: R. Buliński, *Tobie Panie zaufalem*, Bydgoszcz 1996.

¹³ Por.: D. Brzeziński, *Ukształtowanie i wyposażenie wnętrza kościoła w odnowionym rycie rzymskim: aspekt liturgiczno-prawny*, s. 94.

¹⁴ Por.: B. Nadolski, *Leksykon symboli liturgicznych*, Kraków 2010, s. 63–64.

¹⁵ Por.: tamże, s. 63.

¹⁶ Por.: tamże, s. 64.

ogłoszeń i odczytywania wezwań modlitwy powszechnej. Według obowiązujących współcześnie norm w kościele powinna znajdować się ambona stała, a nie zwykły pulpit. Należy ją tak wkomponować we wnętrze kościoła, by czytający i mówiący byli dobrze widziani i słyszani. W tekstach błogosławieństwa nowej ambony czytamy: *Ty zaspokajasz nasz głód pożywным pokarmem swego słowa*. Obecne przepisy liturgiczne podkreślają, ażeby ambona służyła wyłącznie do wykonywania czytań, psalmu responsoryjnego oraz orędzia wielkanocnego, można też z niej wygłaszać homilię i podawać intencje modlitwy powszechnej (OWMR, 309).

Ambona w kościele św. Mikołaja wykonana została tą samą techniką co ołtarz. Jest drewniana, pokryta zaprawą, na której znajduje się polichromia imitująca marmoryzację zielonym kamieniem. Cokół, podobnie jak w ołtarzu, stanowi prostokątny profil. Na krawędziach korpusu mównicy znajdują się profilowane, połączane listewki. W centralnej części widnieją symboliczne litery alfa i omega – pokryte złotem i srebrem płatkowym. Symbolika tych dwóch liter jest bardzo wymowna. W Apokalipsie św. Jana sam Chrystus określa siebie jako Alfę i Omegę: *Jam jest Alfa i Omega, mówi Pan Bóg, Który Jest, Który Był i Który Przychodzi*¹⁷. Symbol alfy i omegi pojawiał się w sztuce chrześcijańskiej od IV w. Łączył się często z symbolem krzyża i monogramem Chrystusa – połączenie takie symbolizuje mądrość Chrystusa, Jego bóstwo i to, że jest On zarazem człowiekiem i Bogiem zamykającym w sobie Byt i czas. Owe symbole umieszczano w aureoli podobizn Chrystusa, na budynkach, mozaikach, sarkofagach, monetach i medalionach, pierścieniach, hostiach, świecach wielkanocnych. Najczęściej jednak znajdowały swoje miejsce na nagrobkach. Symbolizowały wiarę w wiecznego Boga, który przyjmuje duszę śmiertelnego pielgrzyma do swego wiekuistego życia. W kościele znajduje się także ambona przedsoborowa z 1936 r. fundacji Niewiteckich, wykonana przez artystę Kłobuckiego. Ambona jest usytuowana przy wejściu bocznym do zakrystii¹⁸. Zbudowano ją w kształcie kielicha, z górującą nad nią pateną; zwieńczona jest figurą stojącego anioła. Na kielichu, w czterech polach, znajdują się płaskorzeźby czterech ewangelistów: Mateusza, Marka, Łukasza i Jana.

¹⁷ Por.: D. Forstner, *Świat symboliki chrześcijańskiej*, s. 28.

¹⁸ Archiwum Parafialne, Protokół i kwestionariusz wizytacji biskupa K.J. Kowalskiego z 6 maja 1961 r.

Miejsce przewodniczenia

Zgromadzenie liturgiczne jest hierarchiczne, a każdy jego uczestnik ma do wykonania określone zadania. Wypełnienie ich wiąże się ze ściśle określonymi miejscami znajdującymi się w prezbiterium lub poza nim. Zostały już przedstawione najważniejsze miejsca w prezbiterium, tzn. ołtarz i ambona. W prezbiterium powinno znajdować się również miejsce dla przewodniczącego liturgii. W Katechizmie Kościoła Katolickiego czytamy, że *Kapłaństwo urzędowe ma za zadanie nie tylko reprezentować Chrystusa – Głowę Kościoła – wobec zgromadzenia wiernych. Działa także w imieniu całego Kościoła, gdy zanosi do Boga modlitwę Kościoła, a zwłaszcza gdy składa Ofiarę eucharystyczną* (KKK, 1552). Zatem w myśl tych słów i obowiązujących przepisów *Siedzenie dla celebransa ma być tak usytuowane, aby wierni dobrze mogli je widzieć i aby było widać, że celebrans rzeczywiście przewodniczy całemu zgromadzeniu*¹⁹. Miejsce dla głównego celebransa jednak nie powinno przypominać tronu. Kapłan działa *in persona Christi*, poprzez swoją osobę uobecnia osobę samego Chrystusa. Celebrans nie może być niewidoczny w czasie świętych obrzędów, *dlatego najodpowiedniejsze dla niego miejsce będzie u szczytu prezbiterium, zwrócone w stronę ludu (...)* (OWMR, 310). Problem miejsca przewodniczącego jest wciąż aktualny. Miejsce celebransa głównego powinno znajdować się pośrodku zgromadzenia, o czym zaświadcza św. Cyprian z Kartaginy i Tertulian. Mówią: *statua Hippolita stała pośrodku, obok ławki dla prezbiterium*²⁰.

Miejsce przewodniczenia w kościele św. Mikołaja znajduje się po lewej stronie, u szczytu prezbiterium, zwrócone w stronę ludu. Nie jest miejscem wyniesionym przez specjalny stopień przeznaczony dla przewodniczącego i znajduje się na tym samym poziomie co miejsca dla reszty członków prezbiterium. Przypomina tron, m.in. ze względu na bogate zdobienia elementów krzesła, co nie jest zgodne z obecnymi przepisami liturgicznymi, w których czytamy: *Należy unikać wszelkiego podobieństwa do tronu* (OWMR, 310). Wykonane jest z tego samego materiału co ołtarz soborowy i ambona. Przed krzesłem celebransa głównego znajduje się pulpit również wykonany z tego samego materiału co ołtarz, ambona i miejsce przewodniczenia. Na przedniej stronie pulpitu widnieje płaskorzeźba przedstawiająca złożone ręce,

¹⁹ Por.: Święta Kongregacja Obrzędów, *Instrukcja Inter Oecumenici*, 26 września 1964 r.

²⁰ B. Nadolski, *Liturgika fundamentalna*, Poznań 1989, s. 151.

według grafiki Albrechta Dürera. Kapłan z miejsca przewodniczenia wykonuje orację, rozkładając i składając dłonie. Składanie rąk przy modlitwie symbolizuje wzniesienie duszy do Boga i oddanie Mu się z wiarą. Jest znakiem poddania się Jego woli, jako najwyższemu Panu. *W starożytności splecenie palców miało chronić przed demonami i tajemniczymi siłami*²¹. Pierwsi chrześcijanie praktykowali ten gest podczas modlitw prywatnych.

Chrzcielnica

Opisując poszczególne miejsca celebracji liturgicznych w świątyni, należy pamiętać o chrzcielnicy, przy której dokonuje się wtajemniczenie i wprowadzenie we wspólnotę ludu Bożego. To przy niej dokonuje się pierwsza celebracja w życiu każdego wiernego. We wprowadzeniu pastoralnym do księgi chrztów czytamy: *Przez chrzest wszczępieni w Chrystusa stajemy się ludem Bożym, a otrzymawszy odpuszczenie wszystkich grzechów, wyrwani z mocy ciemności, zostajemy wyniesieni do stanu przybranych synów*²². Poprzez sakrament chrztu dokonuje się jedyne w swoim rodzaju i niepowtarzalne przejście człowieka do nowego życia z Bogiem. Święty Bazyli Wielki w traktacie *O Świętym chrzcie* pisze: *Chrzest jest wyzwoleniem więźniów, odpuszczeniem win, śmiercią dla grzechu, nowym narodzeniem duszy, szatą światła, pieczęcią nie do złamania, powozem, by wstąpić do nieba, daje nam królestwo, jest darem przybrania za synów*²³. Grzegorz z Nazjanzu natomiast w *Oratio catechetica* proklamuje: *My nazywamy go darem, gdyż jest udzielany temu, kto nie ma nic; łaską, gdyż otrzymują go winni; obmyciem, gdyż grzech zostaje pogrzebany w wodzie; namaszczeniem, gdyż jest święty i królewski; oświeceniem, gdyż jest światłem pełnym blasku; szatą, gdyż okrywa nasz wstyd; kąpielą, gdyż obmywa; pieczęcią, ponieważ nas strzeże i jest znakiem panowania Boga*²⁴. Doniosłość tego sakramentu zainspirowała do wznoszenia budynków przeznaczonych do udzielania chrztu, w których umieszczano tzw. baptysteria. Początkowo były to osobne budynki o zaokrąglonym kształcie, stawiane w pobliżu

²¹ D. Forstner, *Świat symboliki chrześcijańskiej*, s. 351–355.

²² Por.: *Obrzędy chrztu dzieci*, Katowice 2012, s. 10.

²³ Por.: T. Kaczmarek, *Symbolika chrzcielna w nauczaniu Kościoła starożytnego*, „Studia Włocławskie” 5 (2002), s. 141.

²⁴ Tamże, s. 141–142.

głównego kościoła. W pierwotnym Kościele udzielano chrztu przez zanurzenie, dlatego wewnątrz baptysterium znajdował się głęboki na 40–60 cm basen z wodą²⁵. Do miejsca chrztu prowadziły trzy stopnie. Baptysteria ozdabiano pięknymi mozaikami, które przedstawiały treści związane z sakramentem chrztu.

Z czasem baptysteria zaczęto umieszczać wewnątrz świątyni. Od końca V w., wraz z upowszechnianiem się praktyki chrztu dzieci, używano naczyń przenośnych do przechowywania wody. Naczynia te przybrały kształt bogato zdobionych kielichów. Według obowiązujących przepisów zawartych w Kodeksie Prawa Kanonicznego: (...) *chrzcielnica powinna znajdować się w miejscu widocznym i dobrze nagłośnionym, aby w liturgii chrzcielnej przy niej sprawowanej mogło uczestniczyć całe zgromadzenie liturgiczne* (kan. 858). Chrzcielnica znajdująca się w kościele św. Mikołaja usytuowana jest po prawej stronie, przed wejściem do prezbiterium. Wykonana jest z drewna pokrytego zaprawą, podobnie jak ołtarz, ambona i miejsce przewodniczenia. Na chrzcielnicy znajduje się polichromia zwana marmoryzacją, imitująca zielony kamień. Krawędzie udekorowane zostały profilowanymi, pozłożonymi listewkami. Forma tej chrzcielnicy nawiązuje do kielicha mszalnego, co ma znaczenie symboliczne: Ofiara Chrystusa niesie zapowiedź Zbawienia i nadzieję Zmartwychwstania. Drogę ku Odkupieniu otwiera sakrament chrztu. Na wierzchołku góry czaszy znajduje się krzyż łaciński, który symbolizuje odkupienie. Kościół tym znakiem błogosławi i poświęca. Krzyż bardzo często stosuje się jako symboliczny ornament²⁶.

Konfesjonal

O konfesjonałach pierwszy raz wspomina synod w Sewilli w 1512 r. Konfesjonały upowszechniły się od Soboru Trydenckiego (1545–1563). Konfesjonal to miejsce przystępowania do sakramentu pokuty i pojednania. Zazwyczaj jest to wydzielone miejsce w kościele w formie drewnianego lub murowanego pomieszczenia, podzielonego na część dla spowiednika i penitenta²⁷. W Kodeksie Prawa Kanonicznego czytamy, że *konfesjonal powinien być ustawiony w miejscu*

²⁵ Por.: B. Nadolski, *Liturgika fundamentalna*, s. 152–153.

²⁶ Por.: D. Forstner, *Świat symboliki chrześcijańskiej*, s. 13.

²⁷ Por.: B. Nadolski, *Leksykon symboli liturgicznych*, s. 161–162.

widocznym, winien być zaopatrzony w kratę między penitentem i spowiednikiem, aby wierni mogli z nich swobodnie korzystać, gdy tego pragną (kan. 964). Kształt i miejsce ustawienia konfesjonału to zasługa św. Karola Boromeusza.

Na podstawie protokołów z 1938 r. dowiadujemy się, że w kościele pw. św. Mikołaja znajdowało się pięć konfesjonałów. W protokole inwentaryzacyjnym z 1947 r. wspomniane są już tylko cztery, z których jeden posiada wyłącznie znaczenie artystyczne. Jest to konfesjonał neobarokowy, wykonany w 1939 r. przez artystę Kłobuckiego, z herbem bp. Stanisława Okoniewskiego. Ufundowany został przez ks. infulata Józefa Szydzika, ówczesnego proboszcza parafii fordońskiej, zamordowanego we wrześniu 1939 r. Konfesjonał posiada kształt skrzyni, wsparty jest na profilowanej podstawie i zamknięty do połowy wysokości jednoskrzydłowymi drzwiczkami z płyciną w formie podkowy oraz motywem skrzyżowanych kluczy i krzyża z szarfą. W Ewangelii według św. Mateusza czytamy: *I tobie dam klucze królestwa niebieskiego; cokolwiek zwiążesz na ziemi, będzie związane w niebie, a co rozwiążesz na ziemi, będzie rozwiązane w niebie* (16, 19). Klucze symbolizują pełnomocnictwo wysłużone przez Chrystusa. Związane jest ono z władzą odpuszczania grzechów i kar za nie²⁸. Człowiek potrzebuje klucza, którym mógłby otworzyć samego siebie. Jest nim wiara jako cnota wlana i jako dobrowolny akt. Wspomniany konfesjonał ozdobiony jest ornamentem kwiatowo-liściastym z motywem winnego grona. W zwieńczeniu znajduje się kartusz z inicjałem „AM”, nad nim krzyż o ramionach zakończonych trójlistnie, a po bokach dwa siedzące, polichromowane anioły o złożonych skrzydłach. Przy ścianach bocznych, znajdują się klęczniki przysłonięte obustronnie profilowanymi uszakami, w dolnej części gładkimi, w górnej wypełnionymi w ślimacznicy zwiniętym liściem akantu i ukośną kratownicą. Na ścianie frontowej konfesjonału, który wykonany jest z drewna w kolorze ciemnego brązu z elementami złożonymi, znajduje się akant i kratownica.

Zakończenie

Przedstawiona charakterystyka sakralnej przestrzeni, rozumianej jako przestrzeń poświęcona sprawowaniu liturgii, zwraca uwagę przede wszystkim na treści ideowe i symboliczne towarzyszące jej

²⁸ Por.: D. Forstner, *Świat symboliki chrześcijańskiej*, s. 400.

kształtowaniu. Każdy z jej elementów zasługuje na głębszy opis i refleksję, jednak w niniejszym artykule przedstawiono jedynie ogólną symbolikę i znaczenie konkretnych elementów. Wytyczne posoborowe spowodowały, że wszystkie świątynie musiały dostosować się do nowych czasów. Z pewnością nie było to zadanie łatwe, gdyż wielu księży pozostawało bez wsparcia historyków, artystów, którzy potrafiliby właściwie wypełnić przestrzeń sakralną. W kościele pw. św. Mikołaja udało się połączyć nowe wytyczne z tradycją w taki sposób, że nowo powstałe elementy harmonijnie łączą się z neobarokowym stylem, a wykorzystana symbolika może zostać zrozumiana przez wiernych uczestniczących w liturgii.

Summary

The article discusses the sacred space of St Nicholas Church in Bydgoszcz. Its particular elements serving worship-related purposes are presented in historical, liturgical and legal perspectives. It is important to consider church interior as a sign of the presence of Christ and His Mystical Body, and simultaneously as an image of the Church as God's people. Its space must be so arranged as to include three liturgical centres: a mass presider's pulpit; a lectern or a table of the Word; and a main altar, also referred to as a Eucharistic table.

Church space should facilitate contact with Christ and underline the unity of God's people and their hierarchical structure. As well as that, it has specific catechetical values, but should primarily serve liturgical purposes. The choice of words is important here: theologically, it is more appropriate to speak of church structure and space rather than sacred structure and space.